

УДК 37.013

Балагура О. О.,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки,
Національний транспортний університет
(Україна, Київ), boo-boo@i.ua

Вплив сучасної освіти на формування особистості в суспільстві постійних змін

Автор розглядає основні тенденції розвитку сучасної освіти в Україні в контексті Європейського інтелектуального простору. Проаналізована роль освіти у формуванні особистості XXI століття, а також умови становлення та самореалізації людини у сучасному суспільстві.

Ключові слова: суспільство постійних змін, освіта, особистість, суспільство, інформаційне суспільство, суспільство знань, безперервна освіта, людський капітал.

Сучасні прогресивні зміни, які відбуваються на терені сучасного Європейського інтелектуального простору, торкаються всіх сфер життя людини, вони вражають своєю масштабністю, варіативністю, швидкістю змін, широтою охоплення, зміною ціннісних орієнтирів, проте не завжди призводять до позитивних наслідків. Україна, як і більшість пострадянських країн ХХІ ст., що досягли кардинальних трансформацій, виражених в засобах комунікації, технічних комунікативних можливостях, галузі надання послуг, електронного обігу фінансових справ, торгівлі тощо, досі залишається перехідним суспільством, що розвивається, яке, втративши (певною мірою примусово) старі цінності, вже тривалий час знаходиться в пошуках нових. Виникла потреба активно долучатися до досвіду зарубіжних країн, адаптуючи його до власне національного ґрунту, працюючи над подоланням недоліків системи освіти, що негативно впливають практично на всі сфери суспільного життя, на формування ставлення населення до кардинальних суспільних трансформацій.

В Україні продовжують відбуватися важливі політичні, геополітичні, соціальні й економічні зміни, які безпосередньо впливають на розвиток всіх сфер соціального життя, в тому числі й галузі освіти.

Освіта – частина цього складного процесу формування особистості. Між людиною та освітою існує очевидний взаємозв'язок, тож освітня галузь постала перед новітніми вимогами часу, що мають орієнтуватися на сучасні технології, що сприятимуть підготовці особистості до перебування в складному інформаційному, динамічному, непередбачуваному світі та орієнтуватимуть її на саморозвиток і самовдосконалення.

У процесі реалізації освітнього процесу людина споконвічно передавала від покоління до покоління здобуті знання, вміння та навички. У контексті становлення й розвитку різних цивілізацій й дотепер очевидним залишається той факт, що під час здійснення освітньої діяльності (на ідеальному рівні) відбувається набуття культурних цінностей, процес навчання орієнтується на сучасні канони соціалізації особистості, проте, незважаючи на ряд позитивних факторів, дуже часто навчання може вступати в конфлікт із внутрішніми потребами особистості, а тим більше, якщо остання перебуває в суспільстві постійних змін.

Історія людства кожного століття вносила й продовжує вносити свої корективи, своєрідні вимоги

щодо становлення й розвитку особистості, тож головними аспектами соціального розвитку ХХІ століття виступають динамічність, технологічність та інформаційність, інтегративність, нестабільність, висока ступінь геополітичних, соціальних, економічних та екологічних ризиків.

Україна, як власне і весь світ, перебуває в очікуванні нової епохи і одночасно намагається відшукати соціальну, економічну та науково-технологічну платформу виживання, нову парадигму підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток самої дійсності у відповідності до людських вимірів життя, продиктований ідеалами ХХІ століття [1, с. 7].

Питання, пов'язані з впливом освіти на формування особистості, постійно знаходяться в центрі уваги сучасної наукової спільноти. Ця проблематика знайшла своє відображення в працях зарубіжних науковців (М. Бахтін, Д. Белл, В. Біблер, А. Виговський, Б. Гершунський, С. Гессен, І. Кон, О. Лосєв, Х. Ортега-і-Гасет, А. Печеї, О. Тофлер та ін.).

Розвиток людства супроводжується соціальними змінами, які обумовлюють процеси трансформації особистості й вимагають певних перетворень освітньо-виховної сфери. Питання, які пов'язані з соціальними змінами у суспільстві, розвитком особи під їх впливом також порушуються у роботах вітчизняних дослідників, зокрема: І. Андрейка, В. Андрущенко, В. Баркова, В. Беха, В. Гобаченко, М. Згуровського, В. Кременя, С. Кримського, М. Марчука, Л. Мельник, В. Лутай, В. Табачковського та ін.

Концепція освіти в сучасних постійно змінних реаліях може відбуватися лише за умов розв'язання завдань, пов'язаних із можливістю загальноосвітніх та вищих навчальних закладів передавати досвід молодому поколінню за допомогою новітніх технологій, що сприяють максимальному забезпеченню щодо досягнення ефективних результатів (мети) в розвитку особистісних рис, якостей, здібностей у процесі засвоєння знань, умінь та навичок. Розвиток потенціалу особистості у ХХІ столітті базується, переважною більшістю, на застосуванні методів роботи з інформацією, методів пошуку й створення нових знань, та найголовніше на використанні й активному запровадженні методів підтримки необхідного рівня знань про світ, що постійно розвивається й змінюється.

Сучасний світ вимагає конкретних відомостей, прийняття рішень та виконання дій, які приносять потужні дивіденди та очікувані безпомилкові результати. Ці особливості сьогодення безпосередньо стосуються й фахівців як гуманітарної, так і соціальної сфери, оскільки за допомогою ефективних технологій будь-яка інтелектуальна інформація перекладається мовою практичних рішень. Тож, на нашу думку, освітні технології можна ототожнювати з діяльністю, способами діяльності, з тим, як особистість проявляє себе під час виконання певного завдання, тому що будь-яка діяльність може бути або технологією, або мистецьким вираженням реальності (мистецтвом).

Наприклад, гуманітарні технології в освіті, які найбільш природно впливають на формування позитивних індивідуальних рис особистості, виникли не самі собою і не паралельно суспільній діяльності.

Технологія є обов'язковим атрибутом діяльності сучасної людини й суспільства, це способи і процеси організації діяльності, які тримаються на знаннях про предмет діяльності, розвиткові знарядь праці тощо; які зумовлені структурою діяльності, природою предмета діяльності та соціальною ситуацією, в якій протікає діяльність особистості.

Новітні гуманітарні технології в сфері освіти мають розглядатися як засоби, за допомогою яких може бути реалізована освітня парадигма, орієнтована на те, що процес пізнання людством світу, як і розвиток окремої особистості є безкінечним та безупинним, протягом всього її життя.

Сучасний підхід до передачі знань новому поколінню, не зважаючи на всі змінні константи сьогодення, на нашу думку, має базуватися на застосуванні наступних загальних принципів та правил:

- принципи педагогічної доцільності (чітка орієнтація на мету);
- стимулювання творчої діяльності (унікнення шаблонів);
- різноманітність форм та методів навчання та контролю знань;
- закріплення знань сучасно виправданими практичними навичками;
- взаємозв'язок процесу навчання із реаліями сучасного життя;
- принципи адаптації процесу навчання під конкретну особистість в конкретному педагогічному чи соціальному середовищі;
- принципи доцільності практичного застосування навчальної інформації;
- принципи пріоритетності факторів, які впливають на саморегуляцію педагогічних або соціальних систем тощо.

Оскільки освіта – соціальний інститут, то, відповідно, покликана виконувати економічну, соціальну і культурну функції в житті окремої людини. Економічна функція передбачає участь особистості в економічному житті суспільства, й в умовах нестабільної економічної ситуації освіта дає нові можливості задля стабілізації життєвого рівня особистості, або стає своєрідними життєвими випробуваннями. Соціальна функція полягає в участі у процесах соціалізації особистості, відтворенні соціально-класової і соціально-статусної структури суспільства, яке постійно змінюється; культурна – у тому, щоб використовувати раніше накопичену культуру з метою соціалізації індивіда, формує його творчі здібності. Освіта є важливим чинником, який впливає на поведінку особистості, оскільки зростання загального освітнього рівня населення є важливим показником розвитку суспільства. Освічена, ерудована, культурна людина прагне до постійного розвитку і самовдосконалення. Завдяки тому, що люди отримують освіту та стають фахівцями в певній галузі, суспільство продовжує еволюціонувати й розвиватися.

Проте варто враховувати, що сучасна ситуація може дезадаптувати людину, змінювати основи організації її життя, висуваючи на передній план проблему захисту цілісного «Я». За такої історичної кризи, вказував Х. Ортега-і-Гасет, «світ не просто модифікується, його, або систему переконань попереднього покоління, змінює такий життєвий стан,

коли людина виявляється без переконання, а значить і без світу. Вона знову не знає, що робити, оскільки не знає, що думати про світ» [14, с. 295–297]. Особистість стає дезорієнтованою, втраченою як для соціума, так і для самої себе.

У кінцевому рахунку, результатом деперсоналізації особистості може бути ситуація, коли, на думку А. Печеї, «людська істота... може просто захлинутись, розчинитися або загубитись як анонімна безлика частка бездушною системою» [13, с. 243].

Для полегшення самовизначення та самореалізації людини в суспільстві важливим є набуття основних життєвих ключових компетенцій. Зокрема, Радою Європи було визначено п'ять наступних компетенцій, які впливають на становлення, формування та розвиток особистості в суспільстві, що постійно змінюється й розвивається:

- політична та соціальна компетентність: здатність брати відповідальність; брати участь у прийнятті групових рішень; вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом;
- життєдіяльність у багатокультурному суспільстві: контроль за виявами расизму, ксенофобії, клімату нетолерантності;
- володіння усною та писемною комунікацією: володіння більш, ніж однією мовою;
- інформаційна писемність: володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння суті їх застосування, сильними й складними аспектами використання інформаційних технологій;
- здатність навчатися протягом усього життя.

Взагалі, країни з потужною економікою останнім часом постійно збільшують витрати на освіту, тому що освіта, зокрема вища школа, стала важливим чинником реалізації їхньої стратегії економічного зростання. Система освіти взагалі, вищої школи особливо, в розвинених країнах перестала сприйматися як сфера невиробничого споживання й усе більше стверджується як ефективна інвестиція в людський капітал, який забезпечує державі економічні та соціальні вигоди та стимулює всебічний прогрес.

Таким чином, орієнтація на системний розвиток, як окремої особистості, так і суспільства в цілому, зобов'язує систематично здійснювати інвестиції в людський капітал, що є привласненою сукупністю інтелектуальних і фізичних ресурсів, що виявляється у здібностях, компетентності, мотивації, здоров'ї людини та використовується нею в економічній діяльності з метою одержання зростаючого доходу. Тож, відповідно, у створенні високорозвинутого людського капіталу провідна роль належить сфері освіти, а особливо в суспільстві, що знаходиться в стані постійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – №1. – С.6–12.
2. Андрущенко В. П. Фундаментальні проблеми філософії освіти / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – №1. – С.5–18.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Кизима В. Новое образование для нового человека / В. Кизима // Філософія освіти. – 2005. – №2. – С.36–61.

5. Кізіма В. Ідея та принципи постнекласичної освіти // Вища освіта України. – 2003. – №2. – С.20–31.

6. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 328 с.

7. Князева Е. Н. Пробуждающее образование / Е. Н. Князева // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М.: Прогресс–Традиция, 2007. – С.369–387.

8. Култаєва М. Д. Суспільне покликання філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах / М. Д. Култаєва // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2014. – Вип.42. – С.186–194.

9. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: навчальний посібник / В. С. Лутай. – Київ: Центр «Магістр–S», 1996. – 255 с.

10. Михальченко М. І. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації / М. І. Михальченко // Вища освіта України. – 2001. – №2. – С.14–23.

11. Огнев'юк В. В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. В. Огнев'юк. – Київ: Знання України, 2003. – 450 с.

12. Пригожин И. Философия нестабильности / И. Пригожин // Вопросы философии. – 1991. – №6. – С.46–52.

13. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.

14. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет. – М.: Весь мир, 1997. – 704 с.

References

1. Andrushhenko V. Filosofija osvity XXI stolittja: u poshukah perspektivy / V. P. Andrushhenko // Filosofija osvity. – 2006. – №1. – S.6–12.

2. Andrushhenko V. P. Fundamental'ni problemy filosofii' osvity / V. P. Andrushhenko // Filosofija osvity. – 2005. – №1. – S.5–18.

3. Kastel's M. Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura / M. Kastel's; per. s angl. pod nauch. red. O. I. Shkaratana. – M.: GU VShJe, 2000. – 608 s.

4. Kizima V. Novoe obrazovanie dlja novogo cheloveka / V. Kizima // Filosofija osvity. – 2005. – №2. – S.36–61.

5. Kizima V. Ideja ta pryncypy postneklasichnoi' osvity // Vyshha osvita Ukrai'ny. – 2003. – №2. – S.20–31.

6. Klepko S. F. Filosofija osvity v jevropejs'komu konteksti / S. F. Klepko. – Poltava: POIPPO, 2006. – 328 s.

7. Knjazeva E. N. Probuzhdajushhee obrazovanie / E. N. Knjazeva // Sinergeticheskaja paradihma. Sinergetika obrazovanija. – M.: Progress–Tradicija, 2007. – S.369–387.

8. Kultajeva M. D. Suspil'ne poklykannja filosofii' osvity u suchasnyh sociokul'turnyh kontekstah / M. D. Kultajeva // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni G. S. Skovorody. Filosofija. – 2014. – Vyp.42. – S.186–194.

9. Lutaj V. S. Filosofija suchasnoi' osvity: navchal'nyj posibnyk / V. S. Lutaj. – Kyi'v: Centr «Magistr–S», 1996. – 255 s.

10. Myhal'chenko M. I. Osvita i nauka: poshuky novyh paradygm modernizacii' / M. I. Myhal'chenko // Vyshha osvita Ukrai'ny. – 2001. – №2. – S.14–23.

11. Ognev'juk V. V. Osvita v systemi cinnostej stalogo ljuds'kogo rozvytku / V. V. Ognev'juk. – Kyi'v: Znannja Ukrai'ny, 2003. – 450 s.

12. Prigozhin I. Filosofija nestabil'nosti / I. Prigozhin // Voprosy filosofii. – 1991. – №6. – S.46–52.

13. Pechej A. Chelovecheskije kachestva / A. Pechej. – 2-е изд. – М.: Progres, 1985. – 312 s.

14. Ortega-i-Gasset X. Izbrannyje trudy / X. Ortega-i-Gasset. – М.: Ves mir, 1997. – 704 s.

Balahura O. O., Ph.D., Associate Professor, National Transport University (Ukraine, Kyiv), boo-boo@i.ua

The modern influence of education on the formation of a personality in the modern society

The paper investigates the basic trends of education development, which influence on the formation of a personality in the modern society. The data focused on the basic aspects of the development of information society and the problems of the reformation of Ukrainian education. The role of the society of knowledge on the formation of a modern personality is analyzed.

Keywords: society of constant changes, education, identity, society, information society, knowledge society, lifelong learning, human capital.

* * *

УДК 17.026+316.75

Левкулич В. В.,

кандидат філософських наук,

доцент, завідувач кафедри філософії,

Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), gileya.org.ua@gmail.com

Труднощі перекладу: до питання про соціокультурну зумовленість уявлень про справедливість

Уявленням про справедливість притаманна двосидина особливість: з одного боку, вони володіють високим рівнем значущості для всіх суспільств та історичних періодів, з іншого боку, соціокультурні середовища інколи істотно відрізняються своїм баченням змістовних ісрархій справедливості. Можна зауважити особливість і водночас закономірність: істотність соціокультурних відмінностей обумовлює глибину розбіжностей тлумачення справедливості.

Ключові слова: справедливість, суспільна свідомість, генезис уявлень, соціокультурна зумовленість, причинно–наслідкові зв'язки, змістовна сумісність, аксіологічна когерентність.

На рівні сучасного суспільства створена і функціонує складна, високорозвинена система духовного виробництва, яка забезпечує продукування, поширення і споживання культурних цінностей, їх зберігання і передачу. Вона впливає на виробничу, економічну, соціальну і політичну сферу людського життя, в свою чергу, перебуваючи під їх впливом. Практична значущість системи духовного виробництва для сучасного суспільства проявляється в тому, що у всіх країнах сучасного світу держава керує культурними процесами як за допомогою відповідного законодавства, так і з використанням фінансових, економічних, адміністративних і політичних засобів. У сучасних країнах існують закони, які регламентують діяльність системи освіти та науки, роботу засобів масової інформації, охорону культурної спадщини, охорону авторських прав як у сфері науково–технічної, так і художньої творчості.

Таким чином, культурний простір – лише начерк, загальний план, що окреслює контури людської поведінки. На основі культурних сценаріїв люди створюють індивідуальні сценарії, пристосовані до сценарних особливостей і конкретних умов. В результаті життєдіяльності людей «обрамлюється» і організується культурою. Обумовлена культурним сценарієм форма, в якій здійснюється будь–яка людська діяльність, виступає як культура діяльності.

Трансляція культурних цінностей членам суспільства – одна з головних функцій соціуму загалом і засобів масової комунікації зокрема. Соціально–історичного досвід акумулює певний соціокод, засвоївши який, людина набуває ознак органічної складової конкретно–історичної соціальної структури. Соціокод постає системою програм діяльності, поведінки і спілкування. Індивідуальний і колективний досвід становить зміст цих програм життєдіяльності людей, який, будучи зафіксованим у певних знакових системах, виконує функції соціокоду [8, с. 207].

Великі комунікативно–інтерпретативні надії покладаються на філософську культуру як важливу складову загальної культури людини. Адже їй належить ключова світоглядно–інструментальна роль у складній системі сучасного суспільства, для якої вкрай необхідне